

XITOIY ADABIY AN'ANASIDA MIFOLOGIK QUSH OBRAZINING
POETIK TALQINLARI

Muimon Amirjon
SamDChTI magistranti

Xitoy adabiyotining eng qadimiy she'riy to'plami bo'lgan "Shijing"da qush obrazlari, ayniqsa muhojir g'ozlar (鸿雁) va boshqa qushlar, ramziy ma'noda keng qo'llanadi. Ularning parvozi, juftligi yoki ko'chishi insonning hayotiy holatlari – ajralish, sadoqat, oila, mehnat va fasliy o'zgarishlar bilan bog'lanadi. Tadqiqotchi Lai Chung-Ming ta'kidlaganidek, "Shijing"dagi qushlar ko'pincha "auspicious omens", ya'ni ezgulik va fazilat ramzi sifatida ishlatilgan. Masalan, "Wild Geese (鸿雁)" she'rida g'ozlar parvozi insonning uyga sog'inchi va ijtimoiy uyg'unlik orzusini ifodalaydi. Umuman, "Shijing"da qush timsoli – axloqiy poklik, tabiat uyg'unligi va insoniy tuyg'ularning badiiy ramzi sifatida namoyon bo'ladi.

"Chuci" – Xitoy adabiyotining qadimiy liriko-mifologik to'plami bo'lib, unda qush obrazlari ramziy va metaforik tarzda keng qo'llanadi. Asarda qushlar ikki guruhda talqin etiladi: "yaxshi qushlar" – fidoyilik, sadoqat va do'stlik ramzi, "yomon qushlar" esa hiyonat, soxta do'stlik va xushomadgo'ylik belgisi sifatida ishlatiladi. Matnda bu g'oya shunday ifodalangan: "善鸟香草, 以配忠贞; 恶禽臭物, 以比谗佞" – ya'ni "yaxshi qushlar va xushbo'y o'simliklar sadoqat bilan bog'lanadi; yomon qushlar va achchiq narsalar hiyonat bilan taqqoslanadi." Shu bilan birga, "Chuci"dagi qush obrazlari shamanik va ruhiy-mifologik kontekstda ham uchraydi – ular ko'pincha xabarchi, ruhlar dunyosi bilan aloqa o'rnatuvchi vositachi sifatida namoyon bo'ladi. Umuman, "Chuci"da qush ramzi axloqiy, siyosiy va falsafiy ma'noga ega bo'lib, xalq va hukmdor o'rtasidagi sadoqat, poklik va xiyonat masalalarini badiiy shaklda ifodalaydi.

"Shan Hai Jing" – Xitoyning eng qadimiy kosmogonik va mifologik manbalaridan biri bo'lib, unda qushlar oddiy tabiiy mavjudot sifatida emas, balki

afsonaviy va totemik ruhiy mavjudotlar tarzida tasvirlanadi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, asardagi qush obrazlari qadimgi xalqlarning totemistik e'tiqodlari mahsulidir – ular inson va koinot o'rtasidagi uyg'unlikni ifodalovchi ramzlar sifatida qaralgan. Masalan, asarda tilga olingan “besh rangli qush” (五色鸟) – Fenxuan (凤凰) obrazining dastlabki shakli bo'lib, uning tanasidagi ranglar besh element (五行) tizimi bilan bog'langan. Shu bois bu qush olov, janub, yorug'lik, himoya va yaratuvchilik g'oyalarini mujassamlashtiradi. “Shan Hai Jing”da bunday qushlar – kosmik tartib va samoviy muvozanatni ifodalovchi mavjudotlar, yorug'lik va ezgulikning g'alabasini ifodalovchi timsollar sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, bu asar dissertatsiyada qush ramzining mifologik va kosmogonik qatlamlarini tahlil etish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Bu holat shuni anglatadiki: zamonaviy adabiyotda Fēnghuáng – nafaqat afsonaviy mavjudot, balki hozirgi jamiyat, tarix, madaniyat bilan bog'liq estetik va simbolik vositaga aylanmoqda.

Qush obrazi Sharq xalqlari madaniyatida qadimdan osmon va yer, ruh va tana, erkak va ayol o'rtasidagi uyg'unlikning ramzi sifatida talqin etilib keladi. Xitoy mifologiyasida bu ramz yin va yang dualizmini ifodalasa, o'zbek mifologiyasida u ruhiy va jismoniy dunyo muvozanatini anglatadi. Fenxuan (凤凰) qushi Xitoyda uyg'unlikning eng mukammal timsoli bo'lib, uning erkak qismi “Feng” va ayol qismi “Huang” birgalikda parvoz qilganda, in-yang muvozanati hosil bo'ladi. 《山海经》(Shan Hai Jing) manbasida aytilishicha, Fenxuan faqat “osmon tinch, yer osoyishta, xalq baxtiyor bo'lgan” paytda paydo bo'ladi, ya'ni u tinchlik, nikoh, samoviy uyg'unlik timsolidir.

O'zbek folklorida esa Humo qushi shunga o'xshash semantik ma'noga ega – uning soyasi tushgan joyda baraka, osoyishtalik va ezgulik bo'ladi. Har ikki mifologiyada qush – osmon va inson olami o'rtasidagi uyg'unlikni o'rnatuvchi ilohiy vositadir. Adabiyotda bu ramz tasavvufiy-falsafiy mazmunga ega bo'lib, Navoiy “Lison ut-tayr”da qushlarning parvozi orqali ruhning ilohiy uyg'unlikka yetishini tasvirlaydi, Cho'lpon esa “Qush” she'rida inson va tabiat uyg'unligining buzilishi natijasidagi iztirobni aks ettiradi. Shu tariqa, qush timsoli Sharq adabiyotida tabiat, ruhiyat va jamiyat birligini ifodalovchi badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Qushlar deyarli barcha xalqlar adabiy va folklor an'analarida sevgi, sadoqat va vafodorlik ramzi sifatida tasvirlanadi. Ularning juft bo'lib uchishi, in qurishi va umrining oxirigacha bir juft bilan yashashi insoniy muhabbatning pokligi va barqarorligini ifodalaydi. Xitoy adabiyotida bu ramzning yorqin ifodasi – Qingniao (青鸟) obrazi bo'lib, u afsonalarga ko'ra G'arb malikasi Xi Wangmuning xabarchisi sifatida samoviy olamdan insonlar dunyosiga sevgi va baxt xabarini olib keladi. 《

楚辞》(Chuci)da Qingniao orzular, muhabbat va samoviy uyg'unlik sari intiluvchi ruh timsoli sifatida ishlatiladi.

O'zbek xalq og'zaki ijodida esa bulbul va gul obrazlari muhabbatning eng chuqur va go'zal timsolidir. Bulbulning gulga oshuftaligi – insonning yorni sevishdagi sabr, sadoqat va iztirob ramzidir. Bu g'oya Navoiy, Ogahiy va Furqat she'riyatida badiiy cho'qqisiga chiqib, insoniy muhabbatni ilohiy darajaga ko'taradi:

“Gul yuzin ko'rgach, bulbul qon yig'lar, Bu muhabbat jonning o'zi, tan emas.”

Zamonaviy xitoy madaniyatida ham qushlar – ayniqsa Fenxuan jufti – sevgi va sadoqat ramzidir. “凤凰于飞” (“Fenxuanlar parvoz qilmoqda”) iborasi nikoh marosimlarida baxtli turmush, uyg'un sevgi ramzi sifatida ishlatiladi. Demak, har ikki xalq adabiyotida qush obrazi sevgi, vafodorlik va orzular abadiyligini ifodalovchi, inson qalbining eng sof tuyg'ularini yuksak badiiy ramzga aylantirgan obrazdir

Qush obrazi Sharq mifologiyasi va adabiyotida ruhning o'lmasligi, hayotning doimiy aylanishi va abadiy yangilanish g'oyalarini ifodalovchi markaziy ramzlardan biridir. Xitoy mifologiyasidagi Fenxuan (凤凰) har 500 yilda bir marta olovda yonib, qayta tug'ilishi bilan hayotning uzluksiz davomiyligi va ruhiy poklanish timsoliga aylangan. Shu sababli Fenxuan obrazi Shen Tsunven, Mo Yan, Su Tong kabi yozuvchilar ijodida insoniyatning ma'naviy yangilanishi va ruhiy o'zgarish jarayonlarini ifodalovchi metaforik timsol sifatida qo'llanadi. Masalan, Shen Tsunvenning “Chekka shahar” (边城) asarida qushlarning parvozi hayot aylanishi, muhabbat va o'tkinchilikni birlashtiruvchi poetik belgiga aylanadi.

O'zbek adabiyotida esa bu g'oya Simurg' obrazida mujassam. Fariduddin Attorning “Mantiq ut-tayr” asarida, shuningdek Navoiyning “Lison ut-tayr” dostonida Simurg' – ruhning abadiy sayohati, Haqqa yetish va ilohiy poklanish yo'lini ifodalaydi. Simurg' olovda yo'q bo'lib, o'zidan yangi hayot yaratadi – bu ma'naviy abadiylik va ruhiy qayta tug'ilishning eng yuksak ramzidir. Shuningdek, xalq og'zaki ijodida qaldirg'ochning qaytishi, Humo soyasining abadiyligi, Burgutning osmonga ko'tarilishi – umrning o'tkinchiligiga qarshi inson umidining, ruhiy davomiylilik va bardavomlik g'oyalarini ifodalaydi. Shu tarzda, qush obrazlari har ikki xalq adabiyotida hayot va ruhning abadiyligini badiiy-mifologik shaklda ifodalovchi timsol sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Boyce M. Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices. – London: Routledge, 1979.
2. Zhu L. Fenghuang and Phoenix: Translation of Culture // International Journal of Language and Linguistics. – 2020.
3. Raglan L. The Hero: A Study in Tradition, Myth and Drama. – London, 1936
4. Levi-Strauss C. Myth and Meaning. – New York: Schocken Books, 1978.